

GORAZD,
biskup český a moravsko-sliezsky



ŽIVOT
SV. CYRILA A METODA
a ich vzťah k Rímu a Carihradu



VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATELOV

GORAZD,
biskup český a moravsko-sliezsky

ŽIVOT
SV. CYRILA A METODA
a ích vzťah k Rímu a Carihradu



VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATELOV

Translation © by Iva Vranská Rojková
Epilog © by Iva Vranská Rojková
Cover design © Anna Chovanová
© Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o.,
Bratislava
e-mail: vsss@stonline.sk, www.vsss.sk



Realizované s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky



Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o.,

Gorazd, biskup český a moravsko-sliezsky (Matej Pavlík):
Život sv. Cyrila a Metoda a ich vzťah k Rímu a Carihradu
Z českého originálu Život sv. Cyrila a Metoděje a jejich poměr k Římu
a Carihradu (J.Wagner, Hlinsko, 1936) preložila Iva Vranská Rojková,
2012

Zodpovedná redaktorka Viera Švenková

Obálku spracovala Anna Chovanová

Sadzba a zalomenie Anna Chovanová

Tlač

Prvé vydanie

Printed in Slovakia

ISBN

I. ČASŤ

1. Mladosť, štúdiá a prvá činnosť

Otec svätých bratov sa volal Lev, bol vojenským hodnosťom východorímskeho, teda gréckeho cisárstva a pôsobil v meste Solún, ktoré sa vtedy veľkosťou a významom zaraďovalo hneď za hlavné mesto Carihrad. Svojim siedmim deťom poskytol najstarostlivejšiu výchovu a najširšie vzdelanie v rámci vtedajšej vysokej a zušľachtujúcej grécko-byzantskej kultúry.

Syn Metod (rok jeho narodenia nepoznáme) vynikal rozhľadom v správnej vede¹ a krátko po skončení štúdií ho ustanovili za správcu okrsku (pravdepodobne strymonského), osídleného Slovanmi. Pre tento úrad bol vhodný najmä preto, že ovládal slovanský jazyk, ktorý sa pravdepodobne naučil od slovanských dedičanov prichádzajúcich do mesta predávať poľnohospodárske plodiny. Ako úradník si pozorne všimával potreby ľudu, ktorý mu zverili, a nielenže sa zdokonalil v tomto jazyku, ale zoznámil sa aj s jeho radosťami a bolesťami, zvykmi, prednosťami a nedostatkami. Srdcom priľnul k Slovanom a je veľmi pravdepodobné, že už ako úradník uvažoval, ako by bolo možné pozdvihnúť duchovný život tohto prostého ľudu. V úrade správcu Metod pôsobil veľa rokov. Nikde nie je zaznamenané, prečo zrazu, hoci bol cisárovým obľúbencom a črtala sa mu skvelá budúcnosť, sa svojho miesta vzdal a vstúpil do jedného z početných monastierov (kláštorov) na hore Olymp v Malej Ázii a stal sa prostým mníchom.

Konštantín, narodený v roku 827, bol Metodov najmladší súrodenec. Keď otec umrel, bol iba nedospelým chlapcom a matka sa veľmi trápila, ako synčeka vychová. Našťastie syn vynikal nadaním nad všetkými spolužiakmi, ale mal aj neobyčajne vážnu povahu a hlboko

¹Správna veda – veda týkajúca sa spravovania (*Pozn. prekl.*)

zbožné srdce. Prejavoval priam vášnivý smäd po všestrannom vzdelaní. Keď sa o ňom dozvedel kancelár cisárskeho dvora Teoktist, povolal ho do Carihradu, aby sa učil u najlepších profesorov a aby pritom dozeral na učenie mladučkého cisára Michala III., v mene ktorého vládla jeho matka, cisárovná Teodora. Bývalo zvykom cisárskeho dvora v Carihrade starať sa o siroty po vyšších štátnych úradníkoch a dôstojníkoch. Konštantín študoval gréckych aj rímskych spisovateľov klasickej doby, geometriu, aritmetiku, astronómiu, dialektiku, filozofiu, hudbu a všetky ostatné grécke umenia. Za svojho najmilšieho profesora považoval najväčšieho učenca tých čias Fotia, ktorý bol vedúcou osobnosťou carihradskej inteligencie.

Keď Konštantín dorástol do mužného veku, Teoktist mu ponúkol za manželku svoju kresťanskú krstnú dcéru, dievča z vysoko postavenej rodiny, ale mladý muž nemal zmysel pre nič iné, len pre štúdium. Napokon ho ukončil tým, že dosiahol hodnosť „filozofa“, ktorá sa rovnala hodnosti „doktora“ na západoeurópskych univerzitách. Potom ho rukopoložili (vysvätili) na diakona, keďže sa chcel úplne venovať vedeckej činnosti a zbožnému životu. Vysoko postavení priaznivci ho zamýšľali ustanoviť za archivára patriarchovho stolca, ale skôr, ako sa to stalo, bez stopy zmizol, zrejme aby unikol možným konfliktom s patriarchom Ignatijom, ktorý bol odporcom gréckych i latinských klasikov, preto nedôveroval Fotiovým žiakom. Až po šiestich mesiacoch vyšlo najavo, že Konštantín žije v malom monastieri na jednom ostrovčeku v Mramorovom (Marmarskom) mori. Následne ho buď koncom roku 850, alebo začiatkom roku 851 vymenovali za profesora filozofie na vysokej škole v Carihrade a stal sa Fotiovým nástupcom, keďže Fotia v tom čase vymenovali za riaditeľa cisárskej kancelárie, po niekoľkých rokoch za prvého štátneho tajomníka a senátora a nakoniec ho zvolili za patriarchu.

Na želanie cisára Michala III. Konštantín čoskoro podnikol cestu do Bagdadskeho kalifátu ako člen posolstva, ktorého vodcom bol Fotios. Výprava sa mala pokúsiť odvrátiť kalifa od prenasledovania kresťanov. Konštantín niekoľko ráz viedol s mohamedánskymi učencami debaty o viere a prejavil takú bystrosť a pohotovosť, že vzbudzoval údiv. Výprava však politický úspech nemala, dokonca mohamedáni

sa pokúsili Konštantína otráviť. Po istom čase, zrejme po zavraždení Teoktista, sa Konštantín vzdal filozofického postu a vydal sa za svojím bratom Metodom do olympského monastiera. Pravdepodobne v tom čase ho rukopoložili za kňaza.

Vtedy (asi koncom roku 860) prišlo k cisárovi Michalovi III. posolstvo od národa Chazarov, ktorí sídlili severne a východne od Čierneho mora, aby im poslal učiteľov kresťanskej viery. Chazari boli ešte pohania, a keďže k nim prichádzali mohamedánski a židovskí misionári, chceli sa bližšie zoznámiť aj s kresťanstvom. Cisárova voľba padla na Konštantína, ktorý s radosťou vzal na seba túto úlohu, prosil však, aby sa na misii zúčastnil aj Metod. O náboženskom a vedeckom Konštantínovom zaujatí svedčí fakt, že keď boli cestou nútení zdržať sa v Chersone pri Čiernom mori, podľa starých písomných záznamov aj na základe miestneho ústneho podania začal hľadať ostatky svätého Klimenta, ktorého za cisára Trajána vypovedali na toto vzdialené miesto a tam ho nakoniec umučili. Ostatky svätca skutočne v roku 861 našli. Konštantín nosil časť z nich stále so sebou. O svojom náleze napísal správu a zložil pochvalnú reč na sv. Klimenta aj hymnu na jeho poctu. Z Chersonu sa potom bratia plavili po Čiernom mori do krajiny Chazarov. Tam mal Konštantín veľké potýčky so židmi a mohamedánmi, v ktorých zvíťazil. Hneď po skončení dišpút sa dalo pokrstiť okolo dvesto Chazarov a ich vládár vyhlásil, že dáva každému voľnosť, a kto chce, môže sa stať kresťanom. Dišputy so židmi a mohamedánmi Konštantín napísal po grécky a Metod ich neskôr preložil do slovanského jazyka. Po návrate z chazarskej misijnej výpravy sa svätí bratia uchýlili do ústrania. Metod sa odobral do monastiera Polychron na ázijskom brehu Mramorového mora, kde ho ustanovili za igumena (predstaveného). Konštantín, ktorého vysilujúca misionárska práca telesne vyčerpala a navyše i ochorel, žil v Carihrade pri Chráme sv. apoštolov.

2. Žiadosť veľkomoravského kniežata Rastislava

Život v ústraní však netrval dlho. V r. 862 sa objavili v Carihrade poslovovia veľkomoravského kniežata Rastislava a predniesli cisárovi Michalovi III. túto žiadosť: „*Hoci naši ľudia zavrhlí pohanstvo a dodržiavajú kresťanské zákony, nemáme takého učiteľa, ktorý by nám naším jazykom vysvetlil pravú kresťanskú vieru. Pošli nám teda, vladyka, takého biskupa a učiteľa, aby aj iné krajiny, toto vidiac, nás napodobnili. Pretože od vás sa do všetkých krajín dobrý zákon šíri.*“¹¹

Aby sme správne porozumeli tejto Rastislavovej prosbe, treba si všimnúť politické pomery, v ktorých vtedy žili stredoeurópski Slovanovia. Stručne možno tieto pomery charakterizovať ako kmeňovú rozdrobenosť. Približne sto rokov predtým, v 8. storočí, boli takto rozdrobení aj Nemci (Frankovia)¹², avšak v 9. storočí už mali oproti Slovanom veľkú výhodu. Jednak už boli pokresťančení vďaka úsiliu mnohých obetavých misionárov, ktorí od začiatku 7. storočia prichádzali na nemecké územia z Írska (sv. Kolumbán, sv. Vilebrord a najmä sv. Vinfrid, neskôr premenovaný na Bonifácia) a mali rozvetvenú cirkevnú organizáciu, pozostávajúcu asi z jedenástich biskupstiev na čele s arcibiskupom, ktorého sídlo sa nachádzalo v Mohuči (Mainz)¹, jednak boli už koncom 8. storočia politicky zjednotení, prínaležiac k veľkej ríši Karola Veľkého. Tá sa síce neskôr rozdelila medzi jeho potomkov, ale vo forme obnoveného západného rímskeho cisárstva tvorili akýsi morálny celok. Bezprostrednými východnými susedmi tejto ríše, a to po celej dĺžke hraníc, boli nezjednotené slo-

¹¹ LJUDEM NAŠIM POHAŇSTVA SJA OTVRHŠIM I PO CHRISTANESK SJA ZAKON DRŽAŠČIM, UČITELJA NE IMAM TAKAHO, IŽE BY NY V SVOJ JAZYK ISTUJU VIRU CHRISTIAŇSKUJU SKAZAL. DA BYŠA I INY STRANY TOHO ZRJAŠČE PODOBILISJA NAM. TO POŠLI NAM, VLADYKO, EPISKOPA I UČITELJA TAKOVAHO. OT VAS BO NA VSJA STRANY VSEHDA DOBRYJ ZAKON ISCHODIT.

¹² V tomto období sa nemecké etnikum, vyvinuté zo západogermánskych kmeňov a etník žijúcich na východ od Rýna (Slovania, Kelti...), zvyčajne nazýva Frankovia a Nemecko Východofranská ríša. Názov Nemeck sa začal používať až v 10. storočí. Preto sa v preklade textu ďalej používa názov Frankovia. (pozn. Prekl.)

¹ Popovič Jevsevij, Opča crkvena istoria, Srem-Karlovcy, 1912, I. diel, s. 704 a nasl.

vanské kmene. Keďže ríša Karola Veľkého, zaberajúca celú západnú polovicu terajšieho Nemecka, ako aj alpské krajiny, celé dnešné Francúzsko, dnešné Španielsko, ba aj takmer celé Taliansko, už nemohla postupovať ďalej na západ, ustavične sa usilovala rozširovať na východnej strane, to sa však mohlo diať len na úkor Slovanov: Glomáčov, Obodritov, Glišanov, Srbov (polabských), Veletov, Suslov, Čechov, Veľkomoravanov^{IV} a alpských i panónskych Slovanov. Toto úsilie malo síce v prvom rade politické ciele, ale bolo podložené aj snahou obrátiť Slovanov na kresťanskú vieru, aby ich pomocou náboženského spojenia získali pre pripojenie k ríši Karola Veľkého alebo aspoň aby uznali jej prevahu. Preto sa nemožno čudovať, že už od začiatku 9. storočia pracovali franskí kresťanskí misionári aj na Veľkej Morave. Obyvateľov Veľkej Moravy sa však nemilo dotýkalo, že ak misionárska práca Frankov nemala očakávaný úspech, nerozpakovali sa vynucovať si ju vojenskými výpravami. Máme historicky podložené, že v roku 822 vyslali Slovania, a to Obodriti, Lužickí Srbi, Veleti, Česi, Veľkomoravania a Panónčania, posolstvo do Frankfurtu nástupcovi Karola Veľkého, Ludovítovi I. Pobožnému. Že okolo r. 833 salzburský arcibiskup Adalram v Nitre vysvätil kresťanský kostol. Že sa v r. 845 dalo v Regensburgu pokrstiť štrnásť českých šľachticov a že v r. 850 salzburský biskup Linfram vysvätil prvý kresťanský chrám v Panónii pri Blatenskom jazere. Franskí kronikári už v r. 826, potom v r. 846 a 862 oceňovali, že Veľkomoravania poslúchali Frankov na slovo. Rovnako však sa vie aj o vojenských výpravách Frankov proti Slovanom vedených duchovnými osobami. Tak v r. 849 kresťanskí franskí kňazi viedli vojenskú výpravu proti Čechom; v r. 857 viedol takú výpravu eichstadtský biskup Otgar, v r. 871 a 872 vircburský biskup Arno, a to najprv proti Čechom, potom proti Veľkej Morave. Na tejto druhej výprave sa zúčastnil aj

^{IV} Autor ako Moravan používa v celom diele výraz Moravania, Morava. Historickí Moravania však nezodpovedajú dnešnému vnímaniu tohto národného označenia. Presnejšie by bolo použiť v slovenskom preklade pojem Sloveni, Slovenská ríša. Aby však nedošlo k výraznému odklonu od originálu, je v preklade použitý rozšírený výraz zodpovedajúci historickému zemepisnému celku, čiže Veľkomoravania, Veľká Morava, Veľkomoravská ríša. (*Pozn. prekl.*)

regensburský biskup Embrich. Proti polabským Slovanom viedol výpravu v r. 872, 874 a 883 sám mohučský arcibiskup Liutprecht.

Všetky tieto skutočnosti dostatočne vysvetľujú, prečo sa knieža Rastislav obrátil na Carihrad s prosbou, aby mu poslali takého učiteľa viery, ktorý by ľud Veľkej Moravy uvádzal do ducha kresťanskej viery inak ako franskí misionári a biskupi. Sám Rastislav sa v r. 855 musel brániť silnému vojenskému útoku Frankov a čoskoro nato (v r. 862) sa dozvedel, že sa proti nemu chystá nová franská vojenská výprava. To ho naplňalo obavami, najmä keď sa v jeho kniežatstve už nachádzalo viac franských kňazov, predovšetkým z pasovského biskupstva v Bavorsku, ktorí tu pôsobili nielen ako misionári, putujúci z miesta na miesto, ale čiastočne ako stáli duchovní správcovia, a vo svojom duchu už vychovávali niekoľko učeníkov a kňazov zo synov Veľkej Moravy. Prezieravý Rastislav sa desil takého vývoja pomerov. Každého franského kňaza v prípade vojny vnímal ako vyzvedača a spojenca franského kráľa. Stále uvažoval, ako by mohol odvrátiť nebezpečenstvo franskej nadvlády nad Veľkou Moravou, no išlo mu aj o to, aby obyvatelia Veľkej Moravy spoznali lepšie kresťanstvo, než ako sa prejavovalo u Frankov.

Franská cirkev už vtedy uznávala nadradenú právomoc rímskej biskupskej stolice. Pričinil sa o to hneď v prvej polovici 8. stor. hlavne sv. Bonifác a všetko dotiahol cisár Karol Veľký. Prostredníctvom nemeckej cirkvi sa do sféry nadradenej jurisdikcie rímskeho biskupa dostávalo aj územie stredoeurópskych Slovanov, medzi ktorými pôsobili nemeckí misionári. Čechy sa považovali za misijné územie regensburského biskupstva, na Veľkej Morave pôsobili, ako sme už spomenuli, kňazi zo salzburskej diecézy. Pretože od smrti sv. Bonifáca (†755) uplynulo už viac než sto rokov a od smrti Karola Veľkého (†814) viac než pol storočia, regensburskí, pasovskí aj salzburskí biskupi považovali nadradenú právomoc rímskej stolice už za samozrejmu vec. Vedel to aj Rastislav, a preto, aby uchránil svoju krajinu od franskej nadvlády, obrátil sa najprv na Rím s prosbou, aby na Veľkú Moravu poslali misionárov, ktorí by tu zriadili vlastnú cirkevnú organizáciu, nezávislú od franskej cirkvi, ale s ňou rovnocennú, avšak podriadenú rímskej biskupskej stolici rovnako, ako jej bola podriadená franská cirkev. V Ríme však jeho žiadosti nevyhoveli. Po tomto nezdare vyslal Rastislav po-

solstvo do Carihradu, ktorý bol síce oveľa vzdialenejší než Rím, ale zato, jednak vzhľadom na vzdialenosť, jednak v dôsledku inej tradície, od neho Veľkej Morave nehrozilo nijaké nebezpečenstvo. Byzantská ríša sa nachádzala v štádiu starnutia, nepomýšľala na výboje a okrem toho bola presiaknutá starou grécko-kresťanskou kultúrou bez primitívneho fanatizmu mladých národov, ktoré neboli schopné pochopiť, že aj iní majú právo na život a slobodu. Do istej miery mohol Rastislav vo svojej prosbe bez lichtenia povedať, že z Carihradu sa do všetkých krajín šíri dobrý zákon, nie zákon svojvôle a panovačnosti, aký vychádzal z Mohuča, Regensburgu, Pasova (Passau) a Salzburgu, ktorého základná myšlienka znela: „*Či Slovania chcú, alebo nechcú, podrobíme ich nášmu*“ (t.j. nemeckému) *kráľovstvu*“, ako ju neskôr v roku 900 priam bezočivo vyslovili nemeckí biskupi v liste poslanom do Ríma². Faktom je, že carihradskí misionári sa vždy stávali zakladateľmi národného písomníctva u všetkých národov, ktoré získali pre kresťanskú vieru, a že teda postupovali úplne inak ako rímskokatolícki misionári³.

3. Príprava na veľkomoravskú misiu

Cisár Michal III. hneď prejavil ochotu vyhovieť Rastislavovej prosbe a poveril misijnou prácou na Veľkej Morave bratov Konštantína a Metoda, ktorí už osvedčili svoje misionárske schopnosti a navyše ako Solúnčania hovorili slovanským jazykom, čo zaručovalo, že budú úspešne pôsobiť v Rastislavovej krajine.

Konštantín vzal s radosťou na seba novú misiu, hoci bol ešte vždy chorľavý. Ako prvá ho zaujímala otázka, či veľkomoravskí Slovania majú pre svoj jazyk písmo. Keď sa dozvedel, že nie, zostavil spolu s Metodom podľa gréckej abecedy písmená pre slovanské hlásky a ihneď sa pustil prekladať do slovanského jazyka čítania z evanjelií, potrebné na konanie bohoslužieb, najmä liturgie. Tento preklad bol

² List arcibiskupa Thotmara a iných bavorských biskupov pápežovi Jánovi XI., uverejnený v Pastrnkovej knihe na s. 274.

³ Konštatuje to i Dr. A. Baumstark v *Grundgegensätze morgenländischen und abendländischen Christentums*, s. 24 – 29.